

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА

ПОЛІЩУК РОСТИСЛАВ МИКОЛАЙОВИЧ

УДК [13:159.923.2:140.8](=161.2)(091)

**КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК СУБСТАНЦІЙНИЙ ЧИННИК
ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В ЕПОХУ
ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

Спеціальність 09.00.05 – історія філософії

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Львів – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі теорії та історії культури та кафедрі історії філософії філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти та науки України.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор
Альчук Марія Павлівна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
професор кафедри теорії та історії культури

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Скринник Михайло Антонович,
Національний лісотехнічний університет України,
професор кафедри філософії і психології

кандидат філософських наук, доцент
Рудакевич Оксана Мирославівна,
Тернопільський національний
економічний університет,
доцент кафедри психології та соціальної роботи

Захист відбудеться “16” лютого 2017 р. о 12.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.02 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 301.

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розіслано “13” січня 2017 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат філософських наук, доцент

О. І. Ліщинська-Милян

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Перетворення світової цивілізації на єдину структурно-функціональну систему задає новий темп і нову якість розвитку різних аспектів людського співжиття та потребує інтелектуального осмислення цього процесу. Геополітична конфігурація планети набуває якісно нового вигляду, стрімко змінюючи пріоритети у своїх інтересах, шляхи та умови їхнього досягнення. Транснаціональне підприємництво, універсалізація наукового та інформаційного простору, всеохопне панування Інтернету, розвиток сучасних комунікацій зробили світ тіснішим, але далеко не простішим у формах та способах вияву.

На сьогодні жодна країна у світі не може стояти осторонь цих процесів: або вона зуміє адаптувати ритм, зміст, спрямованість свого розвитку до стрімких темпів загальноцивілізаційного прогресу, в якому головним рушієм змін є вже не матеріальні ресурси, не "жива людська праця", а сукупний інтелектуальний потенціал, інформаційне багатство, або ж доведеться змиритися з долею аутсайдера.

Саме перед необхідністю такого вибору, осмислення глобальних трансформацій і свого місця в них стоїть Україна. Сучасність ставить перед нашою державою низку питань, у відповідях на які ми повинні віднайти нову модель соціокультурної стабільності. Це дасть змогу знайти орієнтири для виходу з кризи, що охопила основні сфери життєдіяльності, а саме – духовну та матеріальну, соціокультурну та соціально-політичну. Процеси, які відбуваються у цих сферах є важливими для нашого суспільства – це становлення національної свідомості, виформування світогляду українського народу на основі власної культурної ідентичності. Націям, які займають чільне місце у світовій соціокультурній ієрархії, для звершення цих процесів знадобилися століття, проте нашій державі потрібно зробити це у порівняно стислі терміни, що зумовлено стрімкістю світових глобалізаційних рухів.

Для сучасних філософів та культурологів важливим є дослідження складових національної культури, системне опрацювання проблем національного буття. Для української культури стрижнем духовного буття стало усвідомлення своєї культурної ідентичності. Усвідомлення самототожності, цілісності – це саме та основа, яка повинна забезпечити стабільність окремої культури при змінах у сучасному глобалізованому світі, їхніх впливах на формування чи трансформацію світогляду нашого народу.

Зазначимо, що такий складний, інтенсивний процес потребує детального наукового дослідження, зокрема вивчення українських особливостей у сучасних глобалізаційних схемах та збереження культурної ідентичності як чинника становлення світогляду нашого народу в умовах глобалізації.

Стан досліджуваної проблеми. Філософія ХХ ст. зосередила свою увагу на вивченні людини в співвідношенні з соціумом, у якому вона перебуває. Постало питання про формування самосвідомості людини в умовах певного соціально-психологічного середовища. Такі віяння зумовили актуальність дослідження поняття "ідентичності". Важливими напрямками дослідження є аналіз персональної, групової, колективної ідентичності. Доречно виокремити представників основних

підходів до осмислення цієї проблеми: філософського – Х. Арендт, П. Бергера, Г. Гегеля, Е. Гусерля, Е. Левінаса, Т. Лукмана; соціологічного – Е. Дюркгайм, Б. Малиновський, Р. Мертон, Дж. Мід, В. Огборн, Г. Теджфел та Дж. Тернер, А. Шюц; психологічного – А. Адлера, А. Ватермана, Е. Еріксона, Дж. Марсія, З. Фройда, Е. Фромма, К. Юнга.

У випрацюванні методології дослідження істотно допомагали праці українських філософів, зокрема: М. Альчук, Т. Воропаєвої, М. Кашуби, А. Карся, М. Козловця, С. Кримського, Н. Мадей, В. Мельника, Л. Нагорної, А. Пашука, М. Поповича, О. Рудакевич, О. Сінькевич, М. Скринника, О. Стражного, В. Табачковського, Н. Хамітова, Н. Черниш, В. Шинкарука та інших науковців. В контексті дослідження української культурної ідентичності важливий історико-філософський аналіз властивостей українського менталітету. Фундаментальною основою можна вважати роботи дослідників української філософії. Доволі детальний огляд розвитку української філософської думки у доробках Д. Донцова, М. Костомарова, О. Кульчицького, М. Максимовича, І. Нечуя-Левицького, І. Рибчина, І. Франка, Д. Чижевського, Т. Шевченка, М. Шлемкевича, В. Яніва та ін. Істотним є внесок сучасних вітчизняних дослідників Є. Бистрицького, О. Донченко, Л. Костюк, О. Пеліна, М. Пірен, М. Поповича, І. Рибчина, М. Рябчука, М. Скринника, І. Старовойт, В. Табачковського, В. Храмової.

Проаналізувати складність формування національної ідентичності значною мірою сприяли розвідки відомих зарубіжних вчених – М. Білліга, П. Ван ден Берга, Е. Шилза, Б. Андерсона, К. Дойча, Е. Геллнера, М. Гроха, Е. Хобсбаума, Й. Г. Гердера, К. Гірца, К. Раннера, Г. Сетон-Вотсона. Серед українських дослідників національну ідентичність розглядали Я. Грицак, В. Іванишин, Я. Ісаєвич, Г. Касьянов, Р. Кісь, З. Когут, В. Лісовий, П. Толочко, Р. Шпорлюк, М. Козловець, М. Скринник, Л. Нагорна, М. Степико та ін.

Сьогодні в усьому світі спостерігаємо кризу індивідуальних та колективних ідентичностей, яка помітно виявила себе до початку XXI століття та пов'язана з глобалізацією. Це зумовлено руйнуванням багатьох звичних норм та переосмисленням цінностей, швидкою зміною соціальних процесів та труднощами інтеграції в сучасне швидкоплинне середовище. Тому проблема ідентичності на зламі XX – XXI ст. стала предметом дослідження відомих західних науковців, що працюють в різноманітних галузях соціогуманітарного знання – М. Баррета, Ф. Барта, У. Бека, Ю. Бромлея, П. Бергера, Ю. Габермаса, С. Гантінгтона, Е. Гіденса, В. Гьосле, М. Гібернау, Дж. Де Во, Е. Еріксона, П. Козловські, Ю. Кристевої, У. Ла Барре, Ж. Ліповецьки, Т. Лукмана, Дж. Марсія, Дж. Міда, М. Мід, С. Московічі, А. Сена, Ч. Тейлора, Е. Тофлера, А. Турена, Е. Фромма, Ф. Фукуями та ін.. Проблеми, які несуть глобалізаційні процеси на соціокультурному рівні, в контексті взаємодії локального та глобального в процесі формування культурної ідентичності досліджували М. Арчер, З. Бауман, Б. Гаврилишин, Е. Гіденс, Р. Кісь, Р. Робертсон, Дж. Фрідман, Т. Фрідман та ін. Аналізу трансформації української ідентичності в реаліях глобалізації присвячені праці В. Андрущенко, Є. Бистрицького, Т. Воропай, Б. Глотова, Я. Грицака, М. Зайцева, М. Козловця,

В. Ляха, Л. Нагорної, Н. Пелагеші, М. Поповича, О. Сінькевич, М. Степика, Н. Хамітова, В. Чернієнка, Н. Яковенко.

Разом з тим, віддаючи належне теоретичній і практичній значущості зазначеного наукового доробку, варто зазначити, що в пошуках українських дослідників проблема культурної ідентичності в контексті глобалізації не одержала комплексного осмислення. Складні та непередбачувані соціокультурні зміни визначають характер сучасної культури та посилюють інтерес до проблем, які зумовлені процесами глобалізації, а саме: ризиками й викликами національним культурам, уніфікації буття народів, ліквідацією етнічної самобутності. Тому, культурна ідентичність в умовах глобалізації, та її вплив на формування світогляду українського народу потребує комплексного наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до тем науково-дослідної роботи кафедри теорії та історії культури “*Становлення нової соціокультурної реальності в Україні*” та “*Українська культура: виклики сучасності*” (номер держреєстрації – 0116U001701) філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.

Мета дослідження – культурна ідентичність як субстанційний чинник формування світогляду українського народу та вплив на неї сучасних світових глобалізаційних процесів.

Досягнення визначеної мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- з'ясувати основні теоретико-методологічні підходи в осмисленні поняття ідентичності та охарактеризувати сучасні його інтерпретації;
- здійснити історико-філософський аналіз властивостей українського менталітету;
- розкрити взаємодію глобальних і локальних процесів у контексті культурної ідентичності;
- проаналізувати феномен національної ідентичності;
- окреслити специфіку кризи ідентичності в умовах глобалізаційних процесів;
- дослідити вплив глобальних трансформацій українського суспільства на формування національної ідентичності українського народу;
- висвітлити українську культурну ідентичність як чинник формування світогляду народу.

Об'єктом дослідження є національно-культурна ідентичність в умовах глобалізації.

Предметом дослідження є особливості культурної ідентичності як чинника формування світогляду українського народу.

Методи дослідження. Насамперед використано загальнонаукові методи: аналіз і синтез, індукцію і дедукцію, аналогію, метод сходження від абстрактного до конкретного. У процесі розгляду явищ соціально-історичної реальності застосовано такі методи: єдності логічного та історичного, історико-порівняльного і структурно-функціонального аналізу, екзистенціальний, а також соціокультурний та семіотичний підходи. При осмисленні поняття ідентичності у дисертації

використано філософські методи, а саме: феноменологічний, компаративістський, діалектичний та метод психоаналізу. Дослідження здійснено на засадах міждисциплінарного підходу, що дав змогу створити історико-філософське підґрунтя, у межах якого перетнулися галузі наукового знання – філософія, культурологія, соціологія, психологія, етнопсихологія та етноантропологія.

Розглянуто теоретичні основи, а також визначено методи та підходи, застосовані у дослідженні культурної ідентичності в умовах глобалізації. Здійснено аналіз підходів в осмисленні ідентичності та аналіз взаємодії локальних культур із глобальними компонентами. Використання історичного методу обґрунтовано розглядом проблеми ідентичності (особистісної, соціальної, культурної) як цілісного явища, зважаючи на вплив соціальних і культурних чинників; також необхідністю детальнішого вивчення генези поглядів на ментальність українського народу у працях українських дослідників. Діалектичний метод застосовано у формі аналізу сутності різних аспектів дослідження ідентичності (Гусерль, питання Іншого в Лукмана та Бергера); у виявленні сутнісно суперечливих рис процесу глобалізації. Феноменологічний метод дав підстави описати та розкрити особливості феномену ідентичності. Екзистенціальний підхід застосовано для розкриття сутності та змісту феномену, генези і становлення культурної ідентичності. Внаслідок екзистенціального аналізу здійснено пошук універсалій, що описують умови існування ментальних конструкцій. Саме в цих універсаліях, що є одночасно смисловою матрицею, можна віднайти буттєві смисли. В аналізі дослідження соціальних явищ, умов, тенденцій, альтернатив зміни сучасного світу і впливу глобалізації на всі сфери суспільного життя застосований структурно-функціональний метод. Метод компаративістики – для порівняння розвитку процесу глобалізації та її зв'язку з культурною ідентичністю (взаємодія глобального та локального), а також супутні йому методи синтезу та аналізу при аналізі культурних зрушень у межах глобалізаційних процесів. Соціокультурний – для здійснення аналізу соціокультурних процесів розвитку українського суспільства, його культурної матриці, що виконує функцію збереження і передачі національно-культурної ідентичності. Семіотичний підхід застосовано у дослідженні соціокультурного простору і його смислових основ, що дає змогу вивчати культуру як знаково-символічну реальність та виявити світоглядні універсалії культури – ті граничні підстави, на яких формується і закріплюється культурна ідентичність людини.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена сукупністю визначених завдань. Дослідження культурної ідентичності як субстанційного чинника дало можливість сформулювати теоретичні положення, які визначають його новизну:

Вперше:

– з'ясовано, що в основі української культурної ідентичності є субстанційне ядро, яке визначає місце всіх видимих функцій та інституцій культури. Це ядро – універсалії української культури, архетипи української ментальності – розподіляє ролі між окремими його членами всередині суспільства, а також відношення до інших суспільств і природи. Наголошено, що субстанційним чинником становлення світогляду українського народу є українська культурна ідентичність;

- встановлено, що ядро культури постає стрижнем світогляду народу. Субстанційне ядро української ідентичності, як праоснова українського буття, визначається універсальними онтологічними смислами культури – ціннісними значеннями української повсякденної дійсності (властиве українцям розуміння простору і часу, добра і зла, життя і смерті, свободи, ставлення до природи (антеїзм), праці, волі, софійність буття, індивідуалізм у поєднанні з повагою до іншої людини, шанобливе ставлення до жінки, пошанування релігійної традиції, світоглядна толерантність, чуттєво-емоційне сприйняття), завдяки яким у процесі комунікації індивід її інтерпретує та пізнає вкоріненість у свою культурно-національну основу;
- доведено, що універсалиї української культури – архетипи української ментальності – забезпечують структурну цілісність ідентичності людини та національної культури, постають чинником формування світогляду українського народу в умовах глобалізації. Український етнос набуває значення національної одиниці людства, розкриваючи особливості національних архетипів у контексті універсальних компонентів світової культури.

Удосконалено:

- розгляд субстанційного чинника національно-культурної ідентичності українського народу, який отримує сутнісне вираження в основних рисах його ментальності, що реалізуються в мові, культурі, традиціях, звичаях, прагненні українського народу до свободи і державної самостійності;
- дослідження суті поняття “ідентичність”, що важливо для повноцінного аналізу феномену культурної ідентичності, яке в гуманітарних науках осмислюють на двох рівнях: онтологічному й антропологічному. Особливості культурної ідентичності в сучасних реаліях зумовлені множинністю вибору, акцентованості на відмінностях та, водночас, перспективами об’єднання внаслідок глокалізаційних процесів.
- окреслення взаємодії глобальних і локальних процесів у контексті культурної ідентичності. Взаємодія локального і глобального в сучасному соціокультурному просторі є різностороннім процесом. Локальні культури дотримуються традиції, і водночас, зв’язують її із глобалізацією, що є невід’ємним чинником розвитку. Процес такої взаємодії супроводжується явищем глокалізації – змішанням глокалізаційних культурних впливів із місцевими контекстами, що має значні суспільно-економічні наслідки.

Отримали подальший розвиток:

- тези про те, що проблема ідентичності в українській історико-філософській думці розкривається завдяки дослідженню національної ментальності, архетипів української культури, особливостей вдачі українців;
- розкриття специфіки кризи ідентичності в умовах глокалізаційних процесів. Сучасна цивілізація, як продукт культурної діяльності людства, повинна створити нові межі соціальної інтеграції й сформувати соціальні інститути, які б змогли вирішити чи пом’якшити конфлікти, спричинені трансформаціями і викликами нової стадії цивілізаційного розвитку;
- з’ясування перспектив формування національної ідентичності українського народу в процесі глобальних трансформацій українського суспільства. Свідомість

нації має підтримувати рівновагу різних ментальних та ідеологічних моделей чи образів, беручи за основу систему цінностей та інтересів, що усвідомлюються як національні. Культурну ідентичність потрібно осмислювати як найважливіший здобуток нації, її гідність і сутність – те, що зберігає й утворює національне існування.

Практичне значення отриманих результатів. Отримані результати з досліджуваної проблеми можуть бути використані в науковій та навчально-методичній роботі, для написання підручників, науково-методичних посібників, а також для формування курсів та спецкурсів із філософських дисциплін. Особливого значення результати дослідження мають для забезпечення культурної ідентичності українців в епоху глобалізації. Матеріали можна застосовувати у курсах філософської антропології, філософії культури та для формування сучасної соціокультурної свідомості.

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, викладені в дисертаційній роботі, автор отримав самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та складові частини дисертації апробовані на міжнародних та регіональних наукових конференціях: Всеукраїнській науковій конференції “Духовність. Культура. Пам’ять. До 150-річчя від дня народження митрополита Андрея Шептицького” (Львів, 2015 р.); Міжнародній науковій конференції “Гуманітарно-наукове знання: дисциплінарні матриці” (Чернівці, 2015 р.); Міжнародній конференції “Філософсько-світоглядні та міждисциплінарні проблеми гуманітарного розвитку сучасного суспільства” (Київ, 2015 р.); на Звітних наукових конференціях філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, 2013 р., 2014 р., 2015 р.).

Дисертацію обговорено на засіданнях і науково-методичних семінарах кафедри історії філософії, кафедри теорії та історії культури Львівського національного університету імені Івана Франка.

Публікації. Результати дослідження викладено у сімох статтях, серед яких шість у спеціалізованих виданнях, відповідно до переліку, затвердженого ДАК України, та одна у закордонному виданні, а також у матеріалах шістьох науково-практичних і міжнародних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів (які містять дев’ять підрозділів), висновків та списку використаних джерел (302 найменування). Дисертація викладена на 215 сторінках комп’ютерного тексту, основний текст з яких складає 186 сторінок, а список використаних джерел – 28 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У Вступі обґрунтовано вибір теми дисертації, її актуальність, зв’язок з темою науково-дослідної роботи. Визначено об’єкт і предмет дослідження, мету й завдання дисертації, викладено наукову новизну одержаних результатів, їх практичне значення.

У першому розділі “Теоретико-методологічні засади та історіографія дослідження” висвітлено проблему дослідження, обґрунтовано його методологічні засади.

У підрозділах 1.1. “Джерельна база та історіографія дослідження” та 1.2. “Теоретико-методологічні підходи в осмисленні поняття ідентичності та його сучасні інтерпритації” здійснено історіографію дослідження, а також подано концептуальне осмислення проблеми культурної ідентичності в історії філософських наук. Ідентичність визнається одним із базових понять сучасної філософії. Людина не в змозі самотійно усвідомити призначення і сенс навколишнього буття. Для цього їй потрібно створити систему орієнтацій, яка дасть їй можливість ототожнити себе з якимось визнаним культурним зразком. Зазначено праці філософського, соціологічного та психологічного підходів. У рамках філософських пошуків проблему ідентичності розглядають з позицій взаємозв'язку з деякими філософськими категоріями, а саме – тотожності, самосвідомості, індивідуальності, особовості, свободи, поняття “Чистого Я”, “Я” та “Іншого”. Виокремлено дослідження Х. Арендт, П. Бергера Г. Гегеля, Е. Гусерля, Е. Левінаса, Т. Лукмана. Соціологічний напрям дослідження зумовлений потребою в ідентифікації з певними групами та розробкою типів взаємодій між ідентифікаційними стратегіями – Е. Дюркгайм, Б. Малиновський, Р. Мертон, Дж. Мід, В. Огборн, Г. Теджфел та Дж. Тернер, А. Шюц. У психологічній теорії проблема “ідентичності” найрозгорнутіше відображена в працях А. Адлера, А. Ватермана, Е. Еріксона, Дж. Марсія, З. Фрейда, Е. Фромма, К. Юнга (в яких стала одним з провідних механізмів соціалізації особи і виражалась через прагнення особи до єдності і цілісності). Зазначено, що у сучасних філософських концепціях її тлумачать як “інакшість”, “множинність”, “належність”, наголошено на спільності з такими людськими характеристиками, як раса, етнічність, національність, гендер, релігія. Цікавим та важливим для сучасних досліджень культурної ідентичності є звернення до етнонаціонального та цивілізаційного аспектів, що репрезентовано у працях Ф. Барта, М. Баррета, У. Бека, Ю. Бромля, Ю. Габермаса, С. Гантінгтона, Е. Гелнера, В. Гесле, М. Гібернау, Дж. Де Во, П. Козловські, У. Ла Барре, М. Мід, А. Сена, Е. Тофлера, А. Турена, Ф. Фукуями. Учені пов'язують дослідження з пошуками людиною сенсу свого існування, належності “я”, яке може бути орієнтоване на минуле, майбутнє, сьогодення, визначають місце етнокультурної ідентичності в загальній структурі історико-філософських досліджень. Осмислюючи проблематику цивілізаційної ідентичності, яка містить у собі релігію, моральні цінності, етнічну та національну свідомість, структуру родини, “громадянськість”, ставлення до світу і партикулярні історичні традиції, а отже, визначає та формує релігійну, моральну, національну та етнічну самоідентичність, – актуалізуються такі її аспекти, як автентичність та множинність, кризовість та конфліктність.

У випрацюванні методології дослідження допомагали праці українських філософів, зокрема: М. Альчук, Т. Воропаєвої, М. Кашуби, А. Карася, М. Козловця, С. Кримського, Н. Мадей, В. Мельника, Л. Нагорної, А. Пашука, М. Поповича, О. Рудакевич, М. Скринника, О. Стражного, В. Табачковського, Н. Хамітова, Н. Черниш, В. Шинкарука. Також широко послуговуємося роботами дослідників

української філософії. Доволі детальний огляд розвитку української філософської думки у доробках Д. Донцова, М. Костомарова, О. Кульчицького, М. Максимовича, І. Нечуя-Левицького, І. Рибчина, І. Франка, Д. Чижевського, Т. Шевченка, М. Шлемкевича, В. Яніва.

У підрозділі 1.3. “Історико-філософський аналіз властивостей українського менталітету в контексті дослідження ідентичності” розкрито проблеми осмислення ідентичності в історико-філософській думці українських мислителів. Вагомий внесок здійснили українські діячі, письменники, поети та науковці, які намагалися осмислити особливості української культури. Зокрема, це – В. Винниченко, М. Костомаров, П. Куліш, О. Кульчицький, І. Нечуй-Левицький, Г. Сковорода, І. Франко, Д. Чижевський, Т. Шевченко, М. Шлемкевич, П. Юркевич, В. Янів. Вони досліджують проблеми національної ментальності, особливості вдачі українців, осмислюють буття українського народу, його духовні виміри, проблему самопізнання, специфіку ментальної свідомості українців, основи національного буття. Осьовим напрямком української філософії постає “філософія серця”. Простежено тяглість та спадкоємність філософії бароко та романтизму. Д. Чижевський висловлював думку, що риси філософії бароко залишилися в українському національному типі й досі. Вони найбільше проявилися в поєднанні античної і християнської духовних традицій, у символічності, алегоричності, риторичному пафосі. Це період культурно-національного відродження, коли поширювалися ренесансно-реформаційні ідеї, формувалася фундаменти національної свідомості, відбулося підняття національного духу, звитяги козацтва, боротьба проти національного та релігійного утиску. Український романтизм поширювався на основі особливостей національного життя та своєрідності національного характеру. Знаковим у цей період є звернення до народної самобутньої культури, творчого підґрунтя людини, що притаманно українському національному менталітету. Особливої ролі у філософії романтизму набуває соціально-філософська проблематика, зокрема проблема співвідношення особистості й суспільства, людини і нації, звернення до народної традиції, до колективної мудрості народу, до історичного минулого нації як орієнтира для сучасності.

Серед сучасних дослідників варто відзначити Є. Бистрицького, О. Донченко, Л. Костюк, О. Пеліна, М. Пірен, М. Поповича, І. Рибчина, М. Рябчука, М. Скринника, І. Старовойт, В. Табачковського, В. Храмову. Учені досліджують архетипи української культури та окреслюють властивості українського менталітету: індивідуалізм, екзекутивність, інтровертність, емоційність та естетичність (сердечність), толерантність. В українській філософській традиції для дослідження проблеми ідентичності використовували терміни “самовизначення”, “самосвідомість”, “тотожність”.

У другому розділі “Культурна ідентичність в умовах глобалізації” розглянуто різні аспекти культурної ідентичності в контексті глобалізації.

У підрозділі 2.1. “Національна ідентичність: історико-філософський контекст” проаналізовано історично сформовані підходи до тлумачення терміна “національна ідентичність” та виокремлено його культурну основу. Зазначено, що для визначення національної ідентичності головними мірилами є ті, які мають

екзистенційну, культурну, метафізичну основу, а матеріальна складова має другорядне значення. Значну роль у формуванні національної ідентичності відіграє набір вищих цінностей, що постають містком між буттям окремого індивіда й етносу та світом національного. Національну ідентифікацію можна визначити як процес самопізнання та формування свідомості національної спільноти на основі сукупності притаманних їй атрибутів, що допомагають розпізнавати та співвідносити себе з іншими національними спільнотами.

Складність дослідження та визначення національної ідентичності пов'язані із труднощами, зумовленими неоднозначністю трактування терміна “нація” у сучасній гуманітарній науці. Як зазначає В. Н. Бадмаєв, “немає єдиного алгоритму виникнення та функціонування національних рухів, сучасних націй і національних держав, але й ті норми, які існують, стали рухомими і перестають “працювати” в умовах глобалізації”. За визначенням Б. Андерсона, націоналізм – це новий принцип організації соціальної реальності, що прийшов на зміну релігійному та династичному принципам. Ідея нації у Новому світі почала відігравати таку ж роль, як християнська віра у Середні віки, тобто вона давала можливість людям об'єднуватись у культурно-політичні спільноти. Тому для осмислення національної ідентичності важливими компонентами є поняття нації та націоналізму. Для дослідження нації та національної ідентичності виділяють примордіальну та конструктивістську концепції. Перша досліджує національну ідентичність через усвідомлення реальності та історичності етнічних та національних утворень. М. Білліг, П. Ван ден Берг, Е. Шилз, розглянули націю як об'єктивно задану реальність, вищий етап розвитку етносу. Іншим напрямом досліджень національної ідентичності є конструктивістський чи модерністський, що наголошує на її штучному виформуванні. Б. Андерсон, К. Дойч, Е. Геллнер, М. Грох, Е. Хобсбаум зазначають, що нації та національна ідентичність втілюються в реальність як суб'єктивна ситуативна групова ідентичність, характер якої визначається переважно особистими та колективними цілями, не мають історичного підґрунтя. У дослідженні висвітлено націю як культурну спільноту, що, об'єднується єдиним мисленням, втіленням національної ідеї із спільними культурними та етичними нормами, цінностями, символами (Й.-Г. Гердер, К. Гірц, К. Раннер, Г. Сетон-Вотсон).

У підрозділі 2.2. “Проблема взаємодії глобального і локального в контексті культурної ідентичності” досліджено проблематику сучасного мультикультурного світу, в якому під впливом стрімкої глобалізації постали суперечності та конфліктні ситуації у сфері соціально-культурних відносин. Глобалізація постає як процес поглиблення інтеграційних процесів, посилення інтенсивності взаємодії та взаємозалежності між культурами. Внаслідок цього збільшується соціальне розшарування, що не призводить до культурної одноманітності, а ставить питання щодо визначення ідентичності.

Поняття глобалізації породжує різне тлумачення цього феномену, особливо в контексті взаємодії глобального та локального: від визначення її як особливої стадії всесвітньо-історичного процесу до означення конкретних явищ і тенденцій у локальному масштабі. Проблеми, які несуть глобалізаційні процеси на

соціокультурному рівні, в контексті взаємодії локального та глобального в ході формування культурної ідентичності досліджували М. Арчер, З. Бауман, Б. Гаврилишин, Е. Гіденс, Р. Кісь, Р. Робертсон, Дж. Фрідман, Т. Фрідман.

У нових умовах культура стає творінням процесу соціокультурного змагання, економічних та політичних перегонів. Як наслідок, одночасно з процесом уніфікації відбувається посилення реакції локального на глобальне, яке часто складається з вкрай нестабільних частин, таких, що суперечать традиційному контексту. У цьому полягає амбівалентність глобального і локального, тому що не завжди отримують глобального розповсюдження знакові елементи локальних культур. Або ж з усієї сукупності глобалізаційних процесів часто засвоюють несумісні за змістом певних локальностей форми. Проте буває так, що в процесі сприйняття глобальні форми трансформуються, адаптуючись із локальними структурами. Крім того, посилення взаємодії з іншими культурами, а також ризик втрати своєї унікальності та автентичності поряд з процесом гомогенізації змушують локальності виразно акцентувати свої особливості, стимулюючи “ренесанс” локальної культурної ідентичності. Тобто залежно від реакції – відкритості чи заперечення глобальних процесів – локальні форми модифікуються, вливаючись у глобальну систему, та навпаки, формується новий зміст глобальних аспектів у характерних для певних локальностей умовах. Комплекс таких метаморфоз постає основою процесу взаємодії глобальних та локальних процесів. Ідея світового простору дає можливість розглядати локальне як мікропрояв глобального, тобто мікроідентичності, на протигагу ідеї, що локальне – усього лише втілення культурної, етнічної або расової замкнутості. Важливо ідентифікувати таке поєднання глобальних і локальних форм діяльності, яке є найбільш ефективно для того, щоб зупинити процес загострення соціальних суперечностей. Необхідно створити умови для корисної взаємодії чи взаємодоповнення локальних (національних, регіональних) чи глобальних (світових) процесів.

Українська соціокультурна система характеризується значним прискоренням змін – трансформацією цінностей, усвідомленням перехідної епохи та її впливу на буття. У нашому суспільстві проявляється тенденція до сприйняття соціокультурних норм та цінностей, які конструюються внаслідок стрімких інформаційних глобалізаційних потоків. Поруч із глобалізаційними інтеграційними процесами, уніфікацією та фрагментацією відбувається не менш важливий процес глокалізації, в контексті якого в Україні можна відзначити зростання національної свідомості, ренесанс культурної ідентичності. Повсякденна реальність українців пов’язана з глобалізаційними трансформаціями, особливості яким надає локальне розташування на перехресті західного та східного соціокультурних впливів, а також пережитки постколоніального режиму та культура споживацтва – консюмеризм. Ще однією стороною взаємодії є процес формування національної ідентичності та наголошення ціннісних значень буття українського народу, його життєвого простору, що є відлунням на вплив культурного та символічного простору глобалізації.

У підрозділі 2.3. “Сучасна соціокультурна ідентифікаційна модель суспільства” здійснено спробу виокремити та дослідити сучасну ідентифікаційну модель суспільства – модель розвитку, визначення соціокультурного спрямування

своєї ідентичності; складна модель, що актуалізується чи деактуалізується залежно від факторів, зумовлених особливостями особистого життя, соціокультурного оточення і міжгрупових відносин. Моделі культури є стрижнем, першоосновою формування культурних рис уздовж певних вибудованих ліній. При цьому одну і ту ж модель можна наділяти різним змістом. Будучи проектом культурного розвитку, свого роду абстракцією, культурна модель у чистому вигляді ніде не трапляється, а її реалізація залежить від безлічі факторів, що існують у конкретних суспільствах. Досить цікавими є сучасні концепції розвитку ідентифікаційних моделей суспільства, які досліджували О. Астаф'єва, К. Клакхон, А. Кребер, Н. Тарасова. Висловлено думку, що сучасна культура має мозаїчну структуру з елементами різної вартості. Така культура є продуктом функціонування різних чинників, зокрема засобів масової інформації. Ця культура творить суспільно-культурний образ, який формує сучасний споживач інформації та впливає на формування чи трансформацію культурної ідентичності.

Зазначено, що у розмаїтті мультикультурного контексту, у діалозі й у визнанні цієї розмаїтості майбутнє національних держав та світового суспільства. В Україні розбудова культурної складової національної ідентичності потребує балансу між наданням пріоритету культури українського етносу та ефективною підтримкою інших культур у рамках політики мультикультуралізму (багатокультурності) та концепційного розуміння української культури як культури всіх етносів, що проживають в Україні, культурно доповнюючи й збагачуючи одне одного

У третьому розділі “Формування української національно-культурної ідентичності в епоху глобалізації” проаналізовано сучасний стан, проблеми та перспективи культурної ідентичності у вирі глобалізаційних процесів.

У підрозділі 3.1. “Криза ідентичності в умовах глобалізаційних процесів” розглянуто проблему кризи у сучасному глобалізованому світі. Зазначено, що культури трансформуються в постмодерністських і постколоніальних умовах, тому в сучасному світі в період глобальних перетворень людина опинилася в ситуації кризи ідентичності. Зокрема, М. Козловець слушно зауважує: “Криза національної ідентичності набрала такої форми і масштабу, що її подолання для багатьох означає вже не тільки вибір адекватної конкурентоспроможної стратегії розвитку, але і перетворилося на питання національного виживання”. Явище кризи ідентичності пов'язане з переходом до постмодерної свідомості та трансформаційними процесами глобалізації. Дослідник А. Мартюшева зазначає: “Такий перехід можна означити як перехід від замкненої локальної ідентичності до відкритої глобальної, що пов'язано зі світовими глобально-інформаційними процесами”. Процеси глобалізації, віртуалізації і фрагментації зумовлюють розрив соціальної пам'яті, завдяки якій відтворюється національна та культурна ідентифікація. Розмивання соціальної пам'яті конкретної нації і культури у глобальному інформаційно-комунікативному середовищі ускладнює ідентифікацію.

Визначено, що необхідною умовою становлення адекватної, стійкої, внутрішньо несуперечливої, позитивної ідентичності, умовою подолання негативних наслідків “кризи ідентичності” є відтворення і поширення позитивних соціокультурних зразків, подання цих зразків як особистісних рекомендацій; образу

майбутнього, щодо якого люди могли б вибудовувати свої власні життєві стратегії й одночасно конструювати себе і майбутнє. Сучасна криза ідентичності виявляє себе в різних формах: у депресії й апатії, у безглуздій жорстокості, в різних формах залежності та безпорадності, у прагненні втекти від реального світу, в проявах надлишкової владності, у запереченні традиційних цінностей. Криза ідентичності актуальна у всьому світі у зв'язку з “наступом” культури постмодерну, глобальної економіки, інформаційно-маніпулятивної політики. Цей феномен досліджують Н. Козлова, М. Козловець, Н. Пелагеша, В. Чернієнко.

У підрозділі 3.2. “Формування національно-культурної ідентичності українського народу в процесі глобальних трансформацій українського суспільства” зазначено, що національна ідентичність не є сталим конструктом, а виявляється у процесі визначення компонентів національного буття, національних цінностей. На її формування впливають історичні, ментальні, соціально-економічні, географічні та геополітичні чинники. Виявлено, що дослідження трансформації національно-культурної ідентичності в епоху глобалізації можливе за допомогою обґрунтування залежності ідентичності від соціально-економічного контексту, на основі якого конструюється, змінюється чи утверджується своя ідентичність.

Виокремлено передумови та проблеми формування національно-культурної ідентичності українців у потоці глобальних перетворень. Процеси пошуку своєї національної ідентичності та визначення конструктивної національної стратегії розвитку тісно пов'язані з процесами глобалізації, які відбуваються у світі. Виникає загроза ураження центрального ідентифікаційного ядра, що зберігає найбільш усталені уявлення різних етнонаціональних спільнот про самих себе, що накопичуються деколи тисячоліттями і тому найбільш міцні. Наголошено, що ядро національної ідентичності складає культура – потужний інтегруючий символічний ресурс (Л. Хашиєва). Виділено фактори формування національної ідентичності в умовах глобалізації – територія, суверенітет, життєвий світ чи форма повсякденної діяльності, культура, адекватна політика розвитку національної ідеї та освіти. Серед передумов та чинників формування виділяється тривале існування України у бездержавному стані. Адже населення перебувало в межах та під впливом інших національних культур. Звернуто увагу на політику Радянського Союзу, спрямовану на денационалізацію, втрату українцями власної культурної ідентичності. Із здобуттям українцями незалежності виникли, крім цих, інші чинники впливу на формування культурної самобутності, серед яких можна визначити постколоніальну соціокультурну спадщину та стрімкі глобалізаційні процеси. Проблема формування національної ідентичності посилюється процесами глобалізації, що розпорошують національну культуру та посилюють маргіналізацію українського суспільства. Внаслідок глобалізаційних змін в Україні спостерігаємо перетворення традиційних соціальних структур і принципів самоідентифікації, змінюється спосіб ідентифікації. М. Кастельс зазначає: “ідентичність стає головним, а іноді й єдиним джерелом смислів. Люди все частіше організовують свої смисли не навколо того, що вони роблять, а на основі того, ким вони є, або на основі своїх уявлень про те, ким вони є”.

Впливи глобалізаційних процесів на Україну є досить суперечливі: вони актуалізують потребу у становленні та зміцненні державності, посиленні процесів національно-культурного піднесення (ренесансу). Однак глобалізація інтенсифікує процес модернізації соціально-економічної системи, вимагає відкритості та найширшого міжкультурного діалогу, що не завжди сприяє розвитку національної культури і несе численні загрози – поширенню масової культури (в її негативному контексті), маргіналізацію, невизначеність, культуру споживацтва тощо.

Труднощі пов'язані із формуванням національної ідентичності, полягають перш за все у відсутності державної культурної політики та розвитку культури загалом, зокрема у відсутності цілеспрямованих дій щодо формування в українців єдиної національно-культурної ідентичності. Серед інших причин виділено чинник глобального характеру. Україна знаходиться у своєрідному двофазовому режимі: з одного боку, існує наявна несформована культура, пережитки колоніальної, зокрема радянської культурної спадщини, а з іншого, – інтеграційні, глобалізаційні процеси, пов'язані з впливом європейської (євроінтеграція) та американської культури. “Тільки радикальне оновлення власної національно-цивілізаційної ідентичності буде сприяти формуванню стійкого і консолідованого суспільства, здатного відповісти на численні виклики сучасного світу і здійснити повноцінну економічну, соціальну й політичну модернізацію” (Е. Вільсон).

Варто зазначити, що всередині українського суспільства існують кілька ідентичностей, які почасти можуть виступати як конкурентні та несумісні, кардинально протилежні. Яскраво вираженим прикладом цього є протистояння української ідентичності радянській та ідентичності “руського мира”, що істотно впливає на розвиток української культури загалом та євроінтеграційний процес – вектор поступу, який був підтверджений народом України під час Революції Гідності. Вибір європейської ідентичності видається правильним, оскільки вона є сумісною з національною ідентичністю українців, хоча й відмінною за змістом, та розвиток європейської ідентичності не передбачає відмову від національного контексту. Адже європейська ідентичність (ментальність) є результатом комунікації германської, романської та слов'янської ментальностей. Діалог цих виявів створює те, що можна назвати загальноєвропейською ідентичністю.

Можна стверджувати, що національна ідентичність українців продовжує формуватися, спостерігаємо тенденцію сприйняття європейської системи цінностей, на противагу постколоніальній. Саме ця тенденція може сприяти згуртуванню української нації, що надалі позитивно вплине на перспективи інтеграції України до європейського співтовариства. Одним із найважливіших чинників, який повинен сприяти розвитку нашого суспільства, є забезпечення та вдосконалення роботи засобів масової інформації та комунікації з питань європейської інтеграції. Важливим постає освітній внесок у формування та утвердження ідентичності.

У підрозділі 3.3. “Українська культурна ідентичність як субстанційний чинник становлення світогляду українського народу в епоху глобалізації” досліджено сучасний стан української культури. Виокремлено проблеми та перспективи українського суспільства та його культурної ідентичності в умовах сучасних глобалізаційних процесів. Несамостійність соціального, економічного та

державного становища негативно впливає на розвиток української культури, що суттєво гальмує її поступ та формує її структурну неповноцінність, наслідком чого є накопичення нереалізованої культурної напруженості.

В основі української культурної ідентичності лежить стрижень із кількох елементів – національного характеру, традицій, цінностей, норм. Становлення національної самосвідомості українців є визначальним чинником її розвитку, який дає змогу усвідомлювати свою самобутність, виокремити своє “Я”, не заперечуючи причетності до світової спільноти. Це усвідомлення постає вищою формою самосвідомості, тобто світоглядом. Щодо чинників формування світогляду українців, то можна зазначити, що вони впливають на нього вздовж усієї історії, змінюючи та надаючи того чи іншого вектору розвитку. Субстанційний чинник – фундаментальна вісь, яка об’єднує різноманітні риси та явища в єдине, тобто у світогляд. Субстанційний чинник світогляду українського народу виражає сутнісну визначеність культурної ідентичності, яка реалізується в мові, культурі, традиціях, архетипах, прагненні українського народу до свободи і незалежності. Таким чинником світогляду українського народу, його життєствердною силою можна вважати культурну ідентичність українців.

Досліджено, що в основі української культурної ідентичності є стрижень – субстанційне ядро культури, яке визначає місце всіх видимих функцій та інституцій культури. Це ядро – універсалії української культури – архетипи української ментальності. Саме ця основа, розподіляє ролі всередині суспільства між окремими його членами, а також щодо інших суспільств і природи. Вона забезпечує структурну цілісність ідентичності людини та національної культури, постає чинником формування світогляду українського народу в умовах глобалізації. Це наголошує Е. Нойман тезою, що ““архетипальна вічність” створює унікальну цілісність із конкретною історичною ситуацією”.

ВИСНОВКИ

У висновках сформульовано результати дослідження, які відповідають поставленим завданням та висвітлені в таких позиціях:

✓ З’ясовано, що поняття “ідентичність” одне із головних у філософії. Філософія постає своєрідною формою збереження та забезпечення історичної неперервності людської свідомої самоідентифікації. Виокремлено три основоположних напрямки аналізу проблеми ідентичності: філософський, соціологічний та психологічний. Охарактеризувавши сучасні інтерпретації поняття ідентичності, можна зазначити, що категорія ідентичності містить у собі різні сторони соціокультурного буття, багатогранність людського досвіду і практичної діяльності людей. Природно, що із зміною історичних соціальних, політичних умов змінюється і сутність цього поняття. У сучасних інтерпретаціях поняття відсилає до таких спільних характеристик людей, як раса, етнічність, національність, гендер, релігія. Важливим для сучасних досліджень культурної ідентичності є звернення до таких її аспектів, як етнокультурна та цивілізаційна ідентичність.

✓ Підкреслено, що питання ідентичності в українській історико-філософській думці розкривається через осмислення проблеми національної ментальності, національних архетипів, особливості характеру українців. Воно займає чільне місце в етнософських дослідженнях українських філософів, культурних та політичних діячів. Важливу роль відіграло геополітичне розташування України на перетині історичних шляхів зі Сходу на Захід і з Півночі на Південь. Ця обставина зумовила специфічне поєднання у світогляді українця західної – раціоналістичної та східної – пасивно-споглядальної, ірраціональної ментальності. Ментальність українців – це такий тип сприйняття світу, який виражений своєрідністю загальноприйнятих правил і звичаїв, традиції й мови та формує світогляд народу.

✓ Виокремлено глобалізаційні процеси – міжкультурний діалог, уніфікацію національних культур, фрагментацію, глокалізацію. Глобалізація здатна істотно змінити світогляд окремої людини та суспільства загалом. Досліджено проблематику взаємодії глобальних (світових) і локальних (національних, регіональних) процесів у контексті культурної ідентичності. Одночасно з процесом уніфікації, початком зародження глобальних форм співіснування та їхнім поширенням відбувається посилення реакції локального на глобальне, яке може бути досить нестабільним, суперечити традиційному контексту. Розкрито амбівалентність глобального і локального – відкритість чи заперечення глобальних процесів – локальні форми модифікуються, вливаючись у глобальну систему та, навпаки, формується новий зміст глобальних аспектів у характерних для певних локальностей умовах. Важливо ідентифікувати таке поєднання глобальних і локальних форм діяльності, яке є найбільш ефективне для того, щоб зупинити процес загострення соціальних суперечностей. В умовах глобалізації необхідна нова філософія – філософія взаєморозуміння, яка розглянута в контексті діалогу культур.

✓ Проаналізовано феномен національної ідентичності в історико-філософських інтерпретаціях. На основі історико-філософського аналізу понять нації та націоналізму проаналізовано, як проявляється національна ідентичність. Розгляд у такому ракурсі дає змогу відзначити історичну змінність поняття з огляду на розвиток та трансформацію культури. В основі національної ідентичності є нація як культурна спільнота, яка об'єднується єдиним мисленням, втіленням національної ідеї із спільними культурними та етичними нормами, цінностями, символами. Саме унікальна самобутня культура є визначальною характеристикою нації, що відображається в її політичному статусі. Культурна компонента нації є для неї найважливішим смислотворчим чинником.

✓ Окреслено, що необхідною умовою становлення адекватної, стійкої, внутрішньо несуперечливої, позитивної ідентичності, умовою подолання негативних наслідків “кризи ідентичності” є відтворення в межах соціокультурного простору самоствердження і саморегуляції, поширення позитивних соціокультурних зразків; образу майбутнього, щодо якого люди могли б вибудувувати свої власні життєві стратегії й одночасно конструювати себе і майбутнє.

✓ Проаналізовано передумови та чинники формування національної ідентичності українського народу. Серед передумов та чинників формування

виділяється тривале існування України у бездержавному стані, адже населення перебувало в межах та під впливом інших національних культур. Із здобуттям українцями незалежності виникли, крім цих, інші чинники впливу на формування культурної самобутності, серед яких можна визначити постколоніальну соціокультурну спадщину. Труднощі, пов'язані із формуванням національної ідентичності полягають передусім у відсутності державної культурної політики та занепаду культури загалом, зокрема у відсутності цілеспрямованих дій щодо формування в українців єдиної національно-культурної ідентичності. Серед інших причин виділено чинник глобального характеру. Україна знаходиться у своєрідному двофазовому режимі: з одного боку, існує наявна несформована культура, пережитки колоніальної, зокрема радянської культурної спадщини, а з іншого, – інтеграційні, глобалізаційні процеси, пов'язані з впливом європейської та американської культур. Зазначимо, що національна ідентичність українців продовжує формуватися, спостерігаємо тенденцію сприйняття європейської системи цінностей, на протигагу постколоніальній. Саме ця тенденція може сприяти згуртуванню української нації, що у майбутньому позитивно вплине на перспективи інтеграції України до європейського співтовариства.

✓ Висвітлено українську культурну ідентичність, в основі якої стрижень – субстанційне ядро культури, яке визначає місце всіх видимих функцій та інституцій культури. Це ядро – універсалії української культури – архетипи української ментальності. Архетипи, як універсалії української культури, є не тільки скарбницею культури, а й основою конструювання нових життєвих смислів. Вбираючи в себе найважливіші історико-соціокультурні смисли, вони мають властивість відновлення у потрібний момент для вирішення питань, з якими пов'язана не лише сучасність, а й майбутнє. Форми усвідомленого буття українського етносу, концепти Дім-Поле-Храм (С. Кримський) – це фундаментальні екзистенціали, які забезпечують ідентифікацію української спільноти та розкривають зміст самототожності українського народу. Архетипи кордоцентризму, свободи, індивідуалістично-персоналістичний, світоглядної толерантності та концепти формують єдине ментальне поле української нації. Саме цей архетипний каркас – основа автентичного буття культури українського народу у взаємодії з різними соціально-культурними утвореннями в сучасних глобалізаційних процесах надає можливість вибудовувати майбутнє української спільноти. Вони забезпечують структурну цілісність ідентичності людини та національної культури, що постає чинником формування світогляду українського народу в умовах глобалізації. Субстанційний чинник національно-культурної ідентичності українського народу отримує сутнісне вираження в основних рисах його ментальності, які реалізуються в мові, культурі, традиціях, звичаях, прагненні українського народу до свободи і державної самостійності. Розбудова культурної складової ідентичності в Україні потребує балансу між культурною спадщиною українського етносу та ефективним використанням надбань інших культур у глобалізованому світі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Поліщук Р. М. Феномен персоналізму: американський та французький варіанти / Р. М. Поліщук // Вісник Львівського університету. Серія: Філософські науки. – 2013. – Вип. 16. – С. 121–127.
2. Поліщук Р. М. Феномен культурної ідентичності: філософський аспект / Р. М. Поліщук // Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні науки. – 2015. – Вип. 7. – С. 33–40.
3. Поліщук Р. М. Соціально-філософський аналіз поняття ідентичності / Р. М. Поліщук // Науковий вісник Одеського міжнародного гуманітарного університету. Серія: Історія, Філософія, Політологія. – Вип. 8. – 2015. – С. 95–100.
4. Поліщук Р. М. Мультикультуралізм та ідентичність / Р. М. Поліщук // Наук. вісник Чернівецького університету: Зб. наук. праць. – Випуск 754–755. Філософія. – Чернівці, 2015. – С. 252–258.
5. Поліщук Р. М. Сучасна соціокультурна ідентифікаційна модель суспільства / Р. М. Поліщук // Молодий вчений. – Херсон, 2016. – № 2. – С. 224–228.
6. Polishchuk R. Tożsamość polityczna w warunkach transformacji społeczeństwa ukraińskiego / R. Polishchuk // Studium Europy: Srodkowej i wschodniej. – Kutno, Poland. – 2015. – S. 186–197.
7. Поліщук Р. М. Проблема взаємодії глобального і локального в контексті культурної ідентичності / Р. М. Поліщук // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія. Політологія. – Вип. 120. – Київ, 2016. – С. 39–43.

В інших виданнях:

1. Поліщук Р. Глобалізація і культурна ідентичність / Р. Поліщук // Тези Звітної наукової конференції філософського факультету ЛНУ імені Івана Франка. – Львів, 2013. – С. 121–124.
2. Поліщук Р. Національна ідея в творчості Т. Г. Шевченка / Р. Поліщук // Тези Звітної наукової конференції філософського факультету ЛНУ імені Івана Франка. – Львів: ЛНУ, 2014. – С. 76–79.
3. Поліщук Р. А. Шептицький та його внесок у формування національної ідентичності українців / Р. Поліщук // Всеукраїнська наукова конференція “Духовність. Культура. Пам’ять До 150-річчя від дня народження митрополита Андрея Шептицького”. – Львів, 2015. – С. 42–45.
4. Поліщук Р. Мультикультуралізм як сучасна ідентифікаційна модель суспільства / Р. Поліщук // Матеріали міжнародної наукової конференції “Гуманітарно-наукове знання: дисциплінарні матриці”. – Чернівці, 2015. – С. 291–294.
5. Поліщук Р. Проекція властивостей українського менталітету на сучасне соціокультурне становище / Р. Поліщук // Тези наукової конференції “Філософсько-світоглядні та міждисциплінарні проблеми гуманітарного розвитку сучасного суспільства”. – Київ, 2015. – С. 72–74.

6. Поліщук Р. Наратив війна. Інформаційно-комунікативний аспект: український досвід. / Р. Поліщук // Тези Звітної наукової конференції філософського факультету ЛНУ імені Івана Франка. – Львів, 2016.

АНОТАЦІЯ

Поліщук Р. М. Культурна ідентичність як субстанційний чинник формування світогляду українського народу в епоху глобалізації. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.05 – історія філософії. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України. – Львів, 2017.

Розглянуто актуальну в сучасній філософській літературі проблему культурної ідентичності як субстанційного чинника формування світогляду українського народу. Здійснено систематизований підхід до дослідження ідентичності. Простежено еволюцію тлумачення поняття ідентичності у філософському, соціальному та психологічному вимірах. Здійснено історико-філософський аналіз властивостей українського менталітету в контексті дослідження ідентичності. Виокремлено архетипний каркас буття українського етносу, який забезпечує структурну цілісність ідентичності людини та національної культури, постає чинником формування світогляду українського народу в умовах глобалізації.

Ключові слова: особистість, ідентичність, національна ідентичність, криза ідентичності, універсалії культури, архетипи.

АННОТАЦИЯ

Полищук Ростислав Николаевич

Культурная идентичность как субстанциональный фактор формирования мировоззрения украинского народа в эпоху глобализации

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.05 – история философии. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Министерство образования и науки Украины, Львов, 2017.

Рассмотрена актуальная в современной философской литературе проблема культурной идентичности как субстанционального фактора формирования мировоззрения украинского народа. Осуществлен систематизированный подход исследования идентичности. Прослежена эволюция толкование понятия идентичности в философском, социальном и психологическом измерениях. Осуществлен историко-философский анализ свойств украинского менталитета в контексте исследования идентичности. Выделен архетипный каркас бытия украинского этноса, который обеспечивает структурную целостность идентичности человека и национальной культуры, является фактором формирования мировоззрения украинского народа в условиях глобализации.

Ключевые слова: личность, идентичность, национальная идентичность, кризис идентичности, универсалии культуры, архетипы.

SUMMARY

Rostislav Polishchuk

Cultural identity as a substantial factor in the formation of ideology of the Ukrainian people in the age of globalization. – Manuscript.

The thesis for the degree of candidate of philosophical sciences, specialty 09.00.05 - History of Philosophy. – Lviv National University named after Ivan Franko, 2017.

The philosophy of the 20th century focused its attention on the study of a person in relation to the society in which he/she is located. The question arose as to the formation of human self-consciousness in a certain social and psychological environment. Such tendency explains thematic justification for the research of the concept of ‘identity’.

Herein the evolution of the interpretation of the concept of identity in philosophical, social and psychological dimensions is scrutinized, its contemporary interpretations are singled out. Historical and philosophical analysis of the characteristics of the Ukrainian mentality is important in the context of Ukrainian cultural identity research. As the fundamental basis one can consider the works of the famous Ukrainian philosophy researchers, who study the problems of national mentality, disposition of the Ukrainian people and existence of the Ukrainian nation, its spiritual dimensions, the problem of self-consciousness by means of interpretation of the peculiarities of the Ukrainian culture.

In the present research the complexity of the formation of national identity that was largely researched by the foreign and Ukrainian scholars is analyzed. Historically formed approaches towards the interpretation of the term ‘national identity’ are indicated and its cultural foundation is singled out. The study highlights the nation as a cultural community that combines a unique way of thinking, the embodiment of the national idea with common cultural and ethical norms, values and symbols.

The attempt has been made to isolate and research the contemporary identity model of the society – the model of development, determination of socio-cultural orientation of its own identity; a complex model that is actualized or de-actualized depending on the factors predetermined by the peculiarities of personal life, socio-cultural environment and intergroup relations. It is indicated that the future of the national states and the world community lies in the diversity of the multicultural context, in the dialogue and recognition of such diversity.

The problems of contemporary multicultural world, which under the influence of rapid globalization faces contradictions and conflicts in the socio-cultural relations are studied herein. Today all over the world we are witnessing a crisis of individual and collective identities, which notably revealed itself before the beginning of the 21st century and is associated with globalization. This is caused by the decay of many habitual rules and reinterpretation of values, rapid change of social processes and difficulties in integration into the modern fleeting environment. Therefore, the problem of identity at the turn of the 20th – 21st centuries has become the subject for the research by the outstanding Western scholars, who are working in various fields of socio-humanitarian knowledge. The problem of the crisis in today’s globalized world is examined in the present research. It is indicated that cultures are being transformed under postmodern and postcolonial conditions, therefore in today's world of global changes a person experiencing the crisis of identity. The problems that bring around globalization processes on the socio-cultural

level, in the context of local and global interaction in the process of formation of cultural identity are determined. Globalization, virtualization and fragmentation processes cause the rupture of social memory, through which national and cultural identification is realized. Dilution of social memory of a particular nation and culture in the global information and communication environment complicates identification.

The analysis of the transformation of the Ukrainian identity in the realities of globalization is conducted. It is found that the studies of the transformation of the national and cultural identity in the era of globalization becomes possible by means of grounding the dependence of the identity on the socio-economic context on which one's own identity is constructed, changed or confirmed. The problem of national identity formation is intensified by the globalization processes that dissipate the national culture and increase the marginalization of the Ukrainian society.

Complex and unpredictable socio-cultural changes determine the nature of modern culture and increase interest in the problems caused by globalization, such as: risks and challenges to national cultures, unification of nations' existence, elimination of ethnic identity. The modern state of the Ukrainian culture is examined. The problems and prospects of Ukrainian society and its cultural identity in contemporary globalization processes are outlined. Archetypal frame of the existence of the Ukrainian ethnos that provides structural integrity of the identity of a person and the national culture, is shaping the outlook of the Ukrainian nation in the context of globalization, is determined herein.

It is indicated that the cultural identity in globalization and its influence on the shaping of the outlook of the Ukrainian people need comprehensive scientific research.

Keywords: personality, identity, national identity, identity crisis, universals cultural, archetypes.